ŞECERE-İ MUL'ÛNE

(lanetli soy ağacı)

Şecere ve şecer ağaç demektir. Şecere şeklinde dişili kullanıldığında soy veya soy ağacı anlamına da gelmektedir. Türkçe'deki 'soy ağacı' tabirinin menşei de budur. Kur'an'da, 7 yerde eril şekil olan 'şecer', 19 yerde dişil şekil olan 'şecere' kullanılmıştır. Adem ile eşine uzak kalmaları emredilen ağaç ifadeye konurken de şecere kelimesi kullanılmıştır, (bk. 2/35; 7/19-22; 20/120) Acaba, insanoğlunun uzak durması istenen bu şecere sembolü, bir ağaç mıydı, yoksa şecerenin öteki anlamı olan lanetli zalimler ve hainler soyu muydu? Bugüne değin hiç irdelenmemiş olan bu nokta, gerçekten düşünmeye değer.

Hz. Muhammed'e, sahabîleri tarafından en zorlu günlerinde ölüm pahasına da olsa sadık kalacakları yolunda bir ağaç altında verilen biatin ölümsüz hatırasına yollama yapılırken de 'şecere' sözcüğü kullanılmıştır. Yüce Yaratıcı'nın rızasını kazandırdığı bizzat Cenabı Hak tarafından bildirilen ve İslam tarihine 'Rıdvan Bîatı' diye geçen bu mukaddes hatıra, Fetih suresinin 18. ayetiyle şu şekilde ölümsüzleştirilmiştir:

"Yemin olsun, Allah müminlerden, o ağacın altında sana biat ettikleri sırada hoşnut olmuştur. Onların gönüllerindekini bilmiş, üzerlerine huzur ve sükûn indirmiş ve kendilerine yakın bir fetih nasip etmiştir."

Şecere şeklindeki kullanımların 3 tanesi zakkum ağacını gündem yapar. Zakkum ağacı, bir yerde de 'şecer' sözcüğüyle ifadeye konmuştur, (bk. 56/52) Zakkum ağacı, bir cehennem yiyeceği olarak tanıtılmaktadır, (bk. 37/64; 44/43)

Genel kanıya göre, şecere kelimesinin, soy ağacı anlamında kullanıldığı tek yer, İsra suresi 60. ayettir. Ancak, şecere kelimesi-

nin temiz ve pis sıfatlarıyla nitelendirildiği yerlerde de şecerenin soy anlamında kullanılmış olduğunu kabul Kur'an'ın ruhuna ve mesajına çok daha uygundur.

Kur'an, ağaç kavramını genel çerçeve olarak iki başlık altında vermektedir: 1. Temiz ağaç, 2. Pis ağaç. Cenabı Hakk'ın yarattığı herhangi bir ağacın pis diye nitelendirilmesi, Kur'an'ın ruhuna asla uymamaktadır. B 'pislik' ya mecazî bir anlam taşıyacaktır (ki genel kanı budur) yahut da o kullanımdaki şecere kelimesi soy anlamında alınacaktır. Bu ikinci anlam alınması Kur'an'ın ruhuna, mesajına ve tarihsel gerçeklere çok daha uygundur. Bu anlamda alınması, öteki mecazî anlamın korunmasına engel de değildir. En doğrusu, iki anlamı birden alymaktır ki, bizim tercihimiz budur.

Temiz ağaç, mübarek ve tayyip sözcükleriyle nitelenmektedir. Şimdi, şecere kelimesinin temiz ve pis nitelemeleriyle gündem yapıldığı ayetleri, şecere kelimesini 'soy' anlamında kullanarak bir kez daha okuyalım:

"Görmedin mi Allah nasıl bir örnekleme yaptı: Güzel/temiz bir söz; kökü yerde, dalları gökte olan güzel/bereketli bir ağaca/soya benzer. O ağaç/o soy, Rabbinin izniyle yemişlerini her zaman verir. Allah, insanlara böyle benzetmeler yapar ki, düşünüp ibret alabilsinler. Çirkin/aldatıcı bir söz de gövdesi toprağın üstünde destek bulmuş çirkin/bere-ketsiz bir ağaca/soya benzer; dayanağı yoktur onun." (İbrahim, 24-26)

Burada bir Kur'an nüktesine daha dikkat çekeceğiz: Şecereyi temiz ve pis diye ikiye ayıran yukarıki ayetler, İbrahim suresindedir. Unutmayalım ki, Hz. İbrahim'in, "Soyumu barışçıl ve hayırsever yap!" diye ısrarla dua ettiğini gösteren beyyineler vardır:

"Hani, Rabbi, İbrahim'i bazı kelimelerle imtihana çekmiş, o da onların hakkını vermişti de Rab şöyle demişti: 'Seni insanlara önder yapacağım.' İbrahim, 'Soyumdan birilerini de!' deyince Allah, 'Benim ahdim, zalimlere ulaşmaz.' buyurdu." (Bakara, 124)

"İbrahim'in, İsmail'le birlikte, o evin ana duvarlarını yükselterek şöyle yakardıkları zamanı da an: 'Rabbimiz, bizden gelen niyazları kabul buyur; sen, evet sen, Semî'sin, her şeyi çok iyi duyarsın; Alîm'sin, her şeyi çok iyi bilirsin! Rabbimiz! Bizi, sana teslim olmuş

iki müslüman/Allah'a teslim olan kıl. Soyumuzdan da sana teslim olan müslüman bir ümmet oluştur. Bize ibadet yerlerimizi göster, bizim tövbemizi kabul et!" (Bakara, 127-128)

"Bir zaman, İbrahim şöyle demişti: 'Rabbim, bu beldeyi güvenli kıl. Beni ve oğullarımı putlara kulluktan uzak tut!' Rabbim, onlar insanlardan birçoğunu saptırdılar. Artık beni izleyen bendendir. Bana isyan edene gelince, onun hakkında sen Gafur ve Ra-hîm'sin. Ey Rabbimiz! Ben, soyumdan bir kısmını senin kutsal evinin yanındaki, ziraata elverişsiz vadiye yerleştirdim ki, namazı/duayı yerine getirsinler, ey Rabbimiz! Sen de insanlardan bazı gönülleri, onlardan hoşlanır yap. Çeşitli meyvelerle onları rızıklandır ki, şükredebilsinler!" (İbrahim, 35-37)

Hz. İbrahim'in soyu ile ilgili duasına verilen cevap da ilginçtir: "Rab şöyle demişti: 'Seni insanlara önder yapacağım.' İbrahim, 'Soyumdan birilerini de!' deyince Allah, 'Benim ahdim, zalimlere ulaşmaz.' buyurdu." (Bakara, 124)

Hz. İbrahim, hem Beniisrail'in hem de Arapların atası sayılmaktadır. Ve, Hz. İbrahim'in soyundan hem temiz bir şecere gelecektir hem de pis bir şecereler. Pis şecerenin, Yahudilerle Emevîler olduğunu Kur'an bize bildiriyor.

Kısacası, zürriyeti (soyu) konusunda çok kaygılı olan ve çok yakaran bir ulül azm peygamberin adını taşıyan surede (İbrahim suresi), şecerenin soy anlamıyla değerlendirilmesinin Kur'an'ın mesajına ve kelam mucizisine çok daha uygun olacağını düşünmekteyiz. Bunun içindir ki, biz, mealimizin sonraki baskılarına, bu suredeki şecere kelimesininin soy anlamını da kesme işaretiyle ekledik.

İsra 60 ayette kullanılan şecere (soy ağacı) tabiriyle Benu Ümeyye'nin yani Emevîlerin kastedildiği, bütün hainane ve zalimane operasyonlara rağmen saklanamamıştır. İbrahim'in soyundan gelen 'pis' damarın bir kolu olan Yahudiler, birçok ayette lanetlenmiştir. İsra 60. ayet, İbrahim'in soyundan gelen pis damarın öteki kolu olan Arap-Emevî soyunu gündeme taşımakta ve lanetlemektedir. Peygamberimizin, seçkin sahabîlerin beyanlarıyla tarihsel vakıalar da bu lanetin yerindeliğini ispatlayıp teyit etmiştir. İsra 60. ayet şöyle diyor:

"Hani, sana, "Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır" demiştik. Sana gösterdiğimiz o rüyayı da Kur'an'da lanetlenmiş bulunan o ağacı/soyu da insanları sınamak dışında bir sebeple göndermedik. Biz onları korkutuyoruz ama bu onların kudurganlığını artır-maktan başka bir katkı sağlamıyor." (İsra, 60)

Bu lanetlenmiş soy ağacının Emevî soyu olduğu yolunda Hz. Peygamber'in açıklamaları vardır. Bu açıklamaların uydurma olduğunu gösteren hiçbir tarihsel belge gösterilememiştir. Ne var ki Emevîler, kendileri aleyhindeki diğer bütün ayetleri tevil ettirdikleri ve bütün hadisleri yok ettirip yerlerine kendileri lehinde hadisler uydurtttukları gibi, bu ayeti de çeşitli tevil oyunlarıyla bertaraf etmeyi başarmışlardır.

Ayetteki 'şecere'nin zakkum ağacı olduğu yolundaki iddia, Taberî'den Elmalılı'ya, Süleyman Ateş'e kadar bütün Emevî hamisi müfessirlerce tekrarlanmıştır. Oysaki, bu müfessirlerin şu gerçeği itiraf etmeleri beklenirdi: Kur'an'da bir ağacın lanetlenmesini isabetli gösteren hiçbir beyan olmadığı gibi, bir ima da yoktur. Bir ağacın lanetlenmesi, Kur'an'ın ruhuna, sünnetullaha tamamen aykırıdır. Ama bir soyun lanetlenmesi Kur'an'da açıkça yer almıştır. Yahudi ırk şeceresinin lanetlendiğini unutmayalım. İslam bilginlerinin bazıları, İsra 60. ayetin de Yahudileri lanetlediğini söylemekteler. Ne var ki, Hz. Peygamber'in, eşi Hz. Âişe ve müfessirlerin babası İbn Abbas'ın bildirdiğine göre, Hz. Peygamber, İsra 60. ayetin Emevî soyunu lanetlediğini haber vermiştir. Evet, Kur'an, iki soyu lanetlemektedir: Yahudiler, Emevîler. Yahudiler müteaddit yerde lanetlenmişlerdir. Kur'an, Muhammed Ümmeti'nin bir tür Yahudileri olan Emevîleri de İsra 60. ayetle lanetlemiştir.

İsra 60. ayetin Emevî soyunu lanetlediğini bildiren Peygamber beyanları, Emevîlerin bütün yok etme ve Emevîcilerin bütün yok gösterme gayretlerine rağmen hemen bütün tefsirlerde yer almıştır. Bu tefsirler Şia tefsirleri değil, Ehlisünnet inancının ana tefsirleridir. Rivayet, aynen şöyledir:

"İbn Abbas demiştir ki, bu ayetteki şecereden (soydan) maksat, Emevîlerdir. Başka bir ifadeyle, Hakem bin Ebil Âs'tır. İbn Abbas şöyle devam ediyor: 'Tanrı Elçisi, rüyasında, Mervân'ın çocuklarının onun minberi üzerine kurulduklarını görmüş ve bu rüyasını, evde baş başa oldukları bir sırada Ebu Bekir'le Ömer'e

anlatmıştı. Daha sonra, Hz. Peygamber, Hakem bin el-Âs'ın bu rüyayı sağda solda anlattığını duymuş, buna çok üzülmüş ve Ömer'i, sırrını ifşa et-mekle itham etmişti. Sonra anlaşılmıştı ki, Hakem bin el-Âs, onları gizlice dinlemiş." (Râzî, Tesir, 20/238) Rivayet, tefsirlerde şu şekillerde de yer almıştır:

"Resuli Ekrem, rüyasında, Ümeyyeoğulları'nın, onun minberi üzerinde maymunlar gibi atlayıp zıpladıklarını görmüştü..."

Rivayetin, bir şekli de şöyledir:

"Tanrı Elçisi, rüyasında Ümeyyeoğulları'nın minberler üzerine kurulduklarını görmüş ve bundan çok üzüntü duymuştu. Bunun üzerine Cenabı Hak, bunun onlara verilmiş dünyalıktan ibaret olduğunu peygamberine bildirmiş ve Peygamber buna sevinmişti. İsra 60. ayet bunu gösteriyor."

Rivayetin şu şekli de kayıtlara geçmiştir:

"Resuli Ekrem şöyle buyurmuştur: 'Ümeyyeoğulları'nın yeryüzünün minberlerine kurulduklarını, size egemen olduklarını gördüm. Siz de onların kötülük erbabı olduk-larını göreceksiniz.' Bu rüya, Hz. Peygamber'i kaygılandırmıştı. Bunun üzerine Cenabı Hak, İsra 60. ayeti indirdi."

İbn Ömer'den gelen bir rivayet ise şöyledir:

"Resuli Ekrem, Hakem bin el-Âs'ın çocuklarının, minberler üzerine maymunlar gibi kurulduklarını rüyasında görmüştü. Bunun üzerine Cenabı Hak, İsra suresinin 60. ayetini indirdi."

Hz. Aişe, sonraki zamanlarda Mervân bin el-Hakem'e şöyle demiştir:

"Allah Elçisi, senin baban ve deden hakkında, 'Kur'an'da lanetlenen soy bunlardır' demiştir."

Bu rivayetleri kayda geçiren Iraklı müfessir Mahmut el-Âlûsî (ölm. 1271/1854) açıklama sadedinde şu satırları ekliyor:

"Bu lanetlemenin sebebi , Emevî halifelerinin yaptıklarıdır. Onlar Hak yolundan saptılar, adaleti egemen kılmadılar. Ayetten mak-

sat, onların hilafetleriyle kendilerinin birer fitne aracı olduklarını göstermek de olabilir. Şöyle veya böyle, ayet onları ağır şekilde suçlamıştır. Ayet onları, masum insanların kanlarını döktükleri, iffetli kadınların ırzlarını payimal ettikleri, insanların mallarına el koydukları, halkın hukukunu ihlal ettikleri, dinin ahkâmını tebdil ettikleri ve hükümleri, Allah'ın vahyettiği şeklin dışına çektikleri ve bütün zamanlarda asla unutulmayacak kötülükler işledikleri için lanetlemiştir. Bu lanetleme, Şiilerin iddia ettiği gibi, özellikli bir lanetleme de olabilir, biz Ehlisünnet'in kabul ettiği gibi genel hükümler muvacehesinde bir lanetleme de olabilir. Bilindiği gibi, Cenabı Hak, lanetlemenin gerekçesi olarak şu genel hükümleri vahyetmiştir:

"Allah'ı ve resulünü incitenleri Allah dünyada da âhirette de lanetlemiştir. Onlar için, alçaltıcı bir azap da hazırlanmıştır." (Ahzâb, 57)

"Demek, iş başına gelecek olsanız/savaştan geri kalacak olsanız, ülkede fesat çıkarıp rahimleri parçalayacaksınız! İşte bunlardır, Allah'ın kendilerine lanet edip kulaklarını sağır, gözlerini de kör ettiği kimseler." (Muhammed, 22-23)

"Emevîlerin bu ayetlerle benzeri ayetlerdeki genel lanetleme gerekçelerini ürettikleri ve bu yolla öncelikli biçimde lanete müstahak oldukları açıktır. Yoksa Kur'an'da sadece ve özellikle onlar lanetlenmiş değildir. Ehlisünnet'in anlayışı budur." (Âlûsî, age. 107-108)

Iraklı müfessirin, Kur'an'ın ruhuna uygun bir tespitle gösterdiği, kısaca şudur: Kur'an, İsra 60'da, Emevîleri lanetlerken sadece onlara özgü bir lanetleme yapmamaktadır; Allah'ı ve peygamberleri rencide eden lanetlenmişler içine Emevî zalimlerinin de girdiğini bildirmektedir.

Mesele bu kadar açık ve nettir. Ne var ki, Emevîlere avukatlığı şiar edinmiş bazı zevat bu apaçık hakikatleri telaffuz etmek yerine bunları tevil veya inkâr yolunu seçmiştir. Bazıları ise, "İsra 60. ayet, zakkum ağacını lanetliyor" diyerek meseleyi kapatma yoluna gitmiştir. Ne yazık ki, üstat Elmalılı Hamdi de bu ucuz ve baştan savıcı yola gidenlerden biridir. Süleyman Ateş gibi bazı müfessirler ise açık ve sırıtıcı bir biçimde Emevî avukatlığı yapma durumuna düşmüşlerdir. Ateş, İbn Abbas'tan gelen ve İsra 60. ayette Emevîlerin lanetlediğini gösteren rivayeti kaydettikten sonra şöyle diyebilmiştir:

"Tabiî, bu rivayetin bir Şiî uydurması olduğunda şüphe yoktur. Çünkü bu sure Mekke'de inmiştir. Mekke'de Allah Elçisi'nin ne minberi vardı ne de el-Hakem Müslüman olmuştu." (Ateş, Tefsir, 5/231)

Bu satırlar hem hüzün vericidir hem de utanç verici. Rivayetin sadece bir şeklini verip onun da 'Şiî uydurması' olduğuna 'şüphesiz' kaydıyla hükmetmek için ya ikna edici bir belge ortaya koymak lazımdır yahut da Cebrail'in yeni getirdiği bir vahye muhatap olmak. Ateş, iddiasını tevsik edecek hiçbir belge ortaya koymamıştır. Bu rivayetler, Ehlisünnet kaynaklarında yer almaktadır. Dahası, rivayetin dayandığı otorite sahabîlerden biri de Hz. Âişe'dir. Süleyman Ateş'e sormak gerekir: "Hz. Âişe, ne zamandan beri Şiîlerce hüccet kabul edilmektedir?" Rivayetin Şia şaibesi asla soz konusu değildir. Ateş, Emevî avukatlığının heyecanı ile bütün hakikatleri altüst etmektedir. Kendisi gibi düşünen bir tek Sünnî müfessir yoktur. En hızlı Emevîciler bile sadece susmuşlardır. Çok merak ediyoruz: Acaba Ateş'e diğer müfessirlerden farklı olarak bir vahiy mi geldi ki, böylesine emin şekilde hükme varmaktadır? Çünkü ondan başka hiçbir müfessir böyle bir hükme varmamıştır. Ya Elmalılı gibi, susmuştur yahut da rivayetleri kayda geçirerek hükmü okuyanlara ve tarihe bırakmıştır. Ateş'in, surenin Mekke'de inmesini bir delil gibi öne sürmesi ise gerçekten gülünçtür. Ateş, okuyanları aptal sanıyor olmalıdır. Okuyanları aptal yerine koymayan müfessirler, surenin Mekke'de indiğini ifade etmişler ama arkasından şu açıklamayı eklemişlerdir:

"Sure Mekke'de inmiştir ama Hz. Peygamber'in bu rüyayı, Medine'de vuku bulacak bir hadisenin ihbarı olarak Mekke'de görmesi mümkündür." (bk. Râzî, Tesir, 20/237)

Birçok müfessir de şu eklemeyi yapmıştır:

"Mekke'de inen bu surenin, 60. ayeti muhtemeldir ki, Medine'de inmiştir." Çünkü benzeri örnekler epeycedir. Mekkî bir surenin içinde Medenî bir veya birkaç ayetin bulunmasının birçok örneği vardır. Ateş, bütün bunları yok farz etmekte, kendisinden menkul bir 'kerameti', 'şüphesiz ve tek hakikat' olarak önümüze koymaktadır.

Ateş'in hasır altı ettiği bir başka gerçek daha var: Emevîlerin

aleyhlerindeki belgeleri yok edici onca operasyona rağmen korunmuş bulunan kayıtların bir kısmına göre (ki birkaçını yukarıda müfessir Âlûsî'den naklen verdik), Hz. Peygamber, 'Benim minberim' veya 'Medine'deki minber' tabirini değil, genel anlamda 'minberler' veya 'yeryüzünün minberleri' tabirini kullanmıştır. Bu takdirde işin Mekkesi, Medinesi kalmaz. Zaten 'minberlere kurulmak veya oturmak' tabiri, genellikle mevki ve iktidardan kinaye olarak kullanılmaktadır. Ateş, Emevî avukatlığına alt yapı oluşturmak için bu rivayetleri görmezlikten geliyor, minberi de 'cami minberi' haline getirerek 'Peygamber'in Mekke'de minberi mi vardı ki...!" deyip Hz. Âişe ve İbn Abbas gibi iki otorite sahabînin beyanlarını 'Şüphesiz Şiî uydurması' olarak damgalıyor. Ne esef verici, ne utandırıcı bir tenezzüldür bu! Bu tenezzülün tefsir tarihinde bir benzeri yoktur. İşin esası, Râzî'nin şu cümlesidir:

"Medine'de vuku bulacak bir hadisenin Mekke'de görülen bir rüya ile önceden bildirilmesinin isabeti gerçeklikten uzak sayılamaz." (Râzî, age. 20/237)